

Iwona Sójkowska

Biblioteka Politechniki Łódzkiej

Stowarzyszenie EBIB

iwona.sojkowska@p.lodz.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3928-160X>

Schyłek dydaktyki bibliotecznej czy ponadczasowa misja wspierania kształcenia? Badania w polskich bibliotekach akademickich

Streszczenie: Artykuł przedstawia wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w polskich bibliotekach akademickich, którego celem było zilustrowanie stanu obecnego dydaktyki prowadzonej przez bibliotekarzy. Na podstawie wyników badania oraz porównania z podobnymi badaniami w bibliotekach na świecie autorka próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy dydaktyka w obecnym kształcie jest faktycznym i oczekiwanym wsparciem w uczelni i jakie wyzwania stawia przed bibliotekarzami.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, zadania bibliotek akademickich, dydaktyka biblioteczna, information literacy, badania ankietowe

W ostatnich latach, na skutek pojawienia się nowych trendów w nauce światowej, krajowych zmian przepisów regulujących szkolnictwo wyższe czy wymagań grantodawców, zaobserwować można istotne zmiany w zarządzaniu nauką na uczelniach, tym samym profilując kierunki rozwoju usług bibliotek akademickich. Obok gromadzenia i udostępniania zasobów, prowadzenia działalności informacyjnej, upowszechniania osiągnięć uczelni poprzez rejestrację dorobku naukowego i tworzenie repozytoriów, przygotowywania analiz bibliometrycznych, bibliotekarze podejmują nowe działania wspierając naukowców w przygotowaniu planów zarządzania danymi badawczymi czy zawiadując programami otwartego publikowania. Jak pisze Jadwiga Witek: *Rola biblioteki akademickiej zmienia się. Coraz mniej jest księżniczą z magazynem do przechowywania książek, a coraz bardziej staje się interaktywną przestrzenią, która reaguje na procesy społeczne w jej bezpośrednim otoczeniu* (2018, s. 272–273). Zdaniem autorki biblioteka pozostaje odpowiedzialna za naukę wyszukiwania informacji oraz krytycznego podejścia do źródeł informacji, a bibliotekarze, jako eksperci w zarządzaniu informacją, kształtują pozytywny wizerunek biblioteki – instytucji, która uczy zdobywać, selekcjonować i wartościować informacje (2018, s. 273–274). Zatem można przyjąć, że dydaktyka biblioteczna pozostaje w katalogu podstawowych zadań biblioteki akademickiej.

Doświadczenia dydaktyczne bibliotekarzy na świecie – przegląd literatury

Doświadczenia dydaktyczne bibliotekarzy akademickich są przedmiotem licznych analiz publikowanych na łamach bibliotekarskich czasopism naukowych. W latach 2018–2020 ukazały się trzy interesujące artykuły omawiające wyniki badań przeprowadzonych wśród bibliotekarzy amerykańskich (Julien i in., 2018), izraelskich (Aharony i in., 2020) i kanadyjskich (Polkinghorne i Julien, 2018). Badania te przeprowadzono według tego samego kwestionariusza, co umożliwia porównanie danych. Badacze analizując wypełnione przez respondentów kwestionariusze, zebrali odpowiedzi m.in. na pytania: kto prowadzi zajęcia dydaktyczne w bibliotekach uczelnianych, jaki jest

zakres tematyczny tych zajęć, w jakiej formie są prowadzone, jakie są cele dydaktyczne oraz jakie obszary w zakresie dydaktyki bibliotecznej wymagają doskonalenia. Publikacje te mają istotne znaczenie w kontekście badania przeprowadzonego przez autorkę niniejszego artykułu, które oparte zostało na bardzo podobnych pytaniach ankietowych. Są więc źródłem danych, które mogą posłużyć do porównania polskich i zagranicznych doświadczeń dydaktycznych.

W bibliotekach amerykańskich, izraelskich i kanadyjskich głównym filarem kadry dydaktycznej są bibliotekarze, których podstawowy zakres obowiązków związany jest ze świadczeniem usług informacji naukowej. Zatem są to bibliotekarze na co dzień pracujący z użytkownikami.

Tab.1. Kadra dydaktyczna bibliotek

USA	Izrael	Kanada
bibliotekarze świadczący usługi informacji naukowej 63%	bibliotekarze świadczący usługi informacji naukowej 71%	bibliotekarze świadczący usługi informacji naukowej 64%
bibliotekarze na stanowiskach dydaktycznych 55%	inni bibliotekarze 30%	bibliotekarze na stanowiskach dydaktycznych 35%
inni bibliotekarze 28%	bibliotekarze na stanowiskach dydaktycznych 15%	inni bibliotekarze 31%
inni pracownicy 12%		inni pracownicy 19%

Źródło: oprac. własne na podst.: Julien i in. (2018); Aharony i in. (2020); Polkinghorne i Julien (2018).

Dominująca tematyka zajęć realizowanych w bibliotekach akademickich ww. krajów nie zaskakuje. Jest to information literacy – kształtowanie umiejętności korzystania z elektronicznego warsztatu pracy naukowej, na który składają się bazy danych i serwisy. Ważnym zagadnieniem są strategie wyszukiwawcze, które przygotowują uczestników do samodzielnego dotarcia do relewantnej literatury. W dalszej kolejności biblioteki wskazały szkolenia z podstaw korzystania z biblioteki, a nawet z katalogu bibliotecznego, co potwierdza, że użytkownicy bibliotek uczelnianych potrzebują wsparcia na bardzo różnych poziomach. W ankietach wymieniane były także inne tematy, wykraczające poza information literacy, np. związane z otwartą nauką czy wolnymi licencjami, np. CC, jednak w czasie prowadzenia badań były one niszowym przedmiotem dydaktyki bibliotecznej w badanych krajach.

Najczęściej realizowaną formą zajęć były ćwiczenia przeprowadzane w sali komputerowej lub grupowe zajęcia tematyczne w bibliotece, a także indywidualny instruktaż. Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się wykłady tematyczne, a także wszelkie formy zdalne, np. internetowe przewodniki, filmy czy materiały dostępne online. Trend ten bardzo zmieniła pandemia COVID-19 i czasowy brak fizycznego dostępu do instytucji, który należało zastąpić wsparciem online¹.

¹ Ciekawe materiały nt. funkcjonowania bibliotek w czasie pandemii opublikowano w 193 numerze „Biuletynu EBIB” z 2020 r., którego temat przewodni brzmiał: COVID-19 – biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty (<https://ebibojs.pl/index.php/ebib/issue/view/81>).

Tab. 2. Obszary tematyczne zajęć dydaktycznych

USA	Izrael	Kanada
bazy danych online 94%	bazy danych online 99%	bazy danych online 92%
strategie wyszukiwania 88%	podstawy korzystania z biblioteki 90%	strategie wyszukiwania 86%
podstawy korzystania z biblioteki 84%	katalog/OPAC 80%	podstawy korzystania z biblioteki 85%
katalog/OPAC 77%	strategie wyszukiwania 79%	katalog/OPAC 74%
sieć WWW 67%	narzędzia do zarządzania bibliografią 58%	sieć WWW 67%
narzędzia do zarządzania bibliografią 51%	sieć WWW 30%	narzędzia do zarządzania bibliografią 63%

Źródło: oprac. własne na podst.: Julien i in. (2018); Aharony i in. (2020); Polkinghorne i Julien (2018).

Z punktu widzenia realizacji zadań istotne są cele, do osiągnięcia których dążą biblioteki. Bibliotekarze z USA, Izraela i Kanady wśród celów wymieniali:

- rozbudzanie świadomości innowacji technologicznych w zakresie dostępu do informacji,
- kształtowanie umiejętności zarządzania informacją,
- zapoznanie z funkcjonalnościami baz danych,
- kształtowanie umiejętności zlokalizowania materiałów w bibliotece,
- nabycie umiejętności wyszukiwania informacji w różnych źródłach,
- zapoznanie ze strategiami badawczymi,
- kształtowanie umiejętności oceny jakości i przydatności informacji.

Interesującą częścią wyników badań było przedstawienie obszarów, które w zakresie dydaktyki bibliotecznej powinny być doskonałe, tak aby zapewnić jak najlepszą realizację celów oraz osiągnąć zadowalające efekty (tab. 3). Wśród nich amerykańscy bibliotekarze zwrócili uwagę na konieczność definiowania oraz komunikowania celów nauczania, a także opracowanie systemu weryfikacji efektów kształcenia. Izraelscy bibliotekarze dostrzegli konieczność przygotowania interesujących materiałów dydaktycznych oraz nawiązania współpracy z kadrą akademicką. Kanadyjczycy zgłosili potrzebę optymalizacji godzin dydaktycznych oraz zapewnienia doskonalenia zawodowego bibliotekarzom-dydaktykom i uzupełnienia braków kadrowych.

Tab. 3 Obszary wymagające doskonalenia

USA	Izrael	Kanada
<ul style="list-style-type: none"> • definiowanie i komunikowanie celów nauczania • opracowanie systemu ocenia efektów przyswajania wiedzy • uwzględnienie innych tematów zajęć, np. otwarty dostęp, prawo 	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikowanie i wprowadzanie interesujących materiałów dydaktycznych i innowacji w dydaktyce • współpraca z kadrą akademicką, edukacja informacyjna kadry w kierunku uświadomienia potencjału 	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie systemu ocenia efektów przyswajania wiedzy • optymalizacja liczby godzin zajęć • zapewnienie doskonalenia zawodowego bibliotekarzom-

<p>autorskie, media społecznościowe, wskaźniki cytowań</p> <ul style="list-style-type: none"> • identyfikowanie i wprowadzanie interesujących materiałów dydaktycznych i innowacji w dydaktyce • optymalizacja liczby godzin zajęć 	<p>naukowego biblioteki</p> <ul style="list-style-type: none"> • opracowanie systemu oceniania efektów przyswajania wiedzy • uwzględnienie innych tematów zajęć, np. otwarty dostęp, prawo autorskie, wskaźniki cytowań • optymalizacja liczby godzin zajęć 	<p>dydaktykom</p> <ul style="list-style-type: none"> • współpraca z kadrami akademicką, edukacja informacyjna kadry w kierunku uświadomienia potencjału naukowego biblioteki • powołanie w bibliotece koordynatora dydaktyki • uzupełnienie braków kadrowych
--	--	---

Źródło: oprac. własne na podst.: Julien i in. (2018); Aharony i in. (2020); Polkinghorne i Julien (2018).

Współpraca z nauczycielami akademickimi poruszona została w amerykańskiej publikacji, w której dokonano przeglądu literatury na temat kształtowania akademickich kompetencji informacyjnych wśród kadry uczelni (Hammons, 2020). Autor dostrzega zależność między przeszkoleniem i wsparciem kadry naukowej a umiejętnościami korzystania z informacji wśród studentów, którzy mogą je zdobywać od swoich wykładowców przez cały okres realizacji przedmiotów kierunkowych. W konsekwencji przyczynia się to do poprawy jakości wyszukiwanych materiałów i informacji oraz efektywniejszego zdobywania wiedzy. Wyniki wskazują, że podejście „ucz nauczycieli” jest obiecujące jako jedna z metod, dzięki której bibliotekarze mogą inicjować włączanie information literacy do programu nauczania. Takie podejście, choć wydaje się najbardziej racjonalne, nie jest jednak powszechne, a jego realizacja stawia przed bibliotekarzami kilka wyzwań: przekonanie wykładowców do udziału w szkoleniach, przygotowanie dla nich materiałów szkoleniowych, przekonanie do wdrożenia do zajęć kierunkowych treści information literacy oraz wspólnego prowadzenia przedmiotu kierunkowego i przygotowania treści dla studentów (Hammons, 2020).

Zmiany technologiczne i pandemia COVID-19 spowodowały rozwój information literacy w formie asynchronicznych kursów online. Zagadnienie to jest częstym przedmiotem publikacji. A. Faix i T. Daniels poruszyli temat umiejętności korzystania z informacji online i oceny elektronicznych źródeł informacji w oparciu o obserwacje i analizę danych z 8-tygodniowych kursów asynchronicznych, stanowiących w Coastal Carolina University przedmioty obieralne, dodatkowo punktowane (2023). Zwrócili uwagę, że ocena źródeł informacji jest niezbędną kompetencją akademicką, ale także umiejętnością życiową. Podkreślili, że nauczanie z zaliczeniem kursu jest skuteczniejsze, a bibliotekarze zbyt rzadko mają możliwość oceniania/zaliczania kursu. Kolejny ważny wniosek odnosił się do bibliotekarzy, którzy jako eksperci elektronicznego warsztatu pracy naukowej muszą weryfikować skuteczność nauczanych metod oceny informacji. W swojej pracy starali się dowieść wyższości metody SIFT² nad powszechnie stosowaną metodą CRAAP³.

E. Pickard i S. Sterling S. z Portland State University zbadali, jakie podejście do nauczania sprawdza się najlepiej w środowisku online. Badanie przeprowadzone zostało wśród studentów archeologii przy współpracy z nauczycielem kierunkowym i polegało na ocenie umiejętności wyszukiwania informacji potrzebnych do realizacji przedmiotu. Wyniki potwierdziły, że najlepsze efekty osiągnęli studenci uczestniczący w kursie online z intensywnym wsparciem bibliotekarza. Według oceny ja-

² SIFT: asks students to STOP and consider what they already know about their source; to INVESTIGATE THE SOURCE to find out more information; to FIND BETTER COVERAGE if they need to; to TRACE CLAIMS, QUOTES, AND MEDIA USED BACK TO THEIR ORIGINAL CONTEXT.

³ CRAAP: Currency, Relevance, Authority, Accuracy, and Purpose.

kościowej przeprowadzonej przez nauczyciela, zgromadzili najwięcej pozycji bibliograficznych tematycznie związanych z realizowanym projektem. Autorzy podkreślili, że takie zaangażowanie bibliotekarzy jest zbyt dużym obciążeniem etatu, w ramach którego wykonywane są inne obowiązki. Bardzo dobrze sprawdziły się też różne elektroniczne obiekty edukacyjne dodane do kursów, związane z wykonaniem zadań, ćwiczeń, rozwiązaniem quizów poddawanych ocenie. Materiały takie są już przygotowywane w bibliotekach i mogą służyć wielu grupom studentów. Współpraca z kadrą uczelni i wsparcie przedmiotów kierunkowych ma przede wszystkim przynieść efekt w postaci zwiększenia świadomości w zakresie warsztatu pracy naukowej, tematyki baz danych, wyboru literatury odpowiedniej jakości, znaczenia przeglądu literatury i opracowania bibliografii (Pickard i Sterling, 2022).

R. Grandy opublikował wyniki badania skuteczności 12-tygodniowego kursu hybrydowego z zakresu information literacy w zmniejszaniu lęku przed biblioteką, przeprowadzonego w College of New Rochelle. Autor podkreśla, że przy opracowaniu i realizacji kursu wzięto pod uwagę różne aspekty andragogiki. Wyniki badań potwierdziły, że kurs okazał się skuteczny w zmniejszaniu ogólnego lęku przed biblioteką (co przyczynia się do lepszego przygotowania do dyskusji na zajęciach i poprawnego wykonania zadań) oraz zapewnił większy sukces w nauce i wyższy poziom wytrwałości w ukończeniu studiów (Grandy, 2019).

Doświadczenie dydaktycznej współpracy wykładowcy z bibliotekarzami omówili naukowcy z Massey University of New Zealand. Współpraca wykładowcy z wydziału komunikacji, dziennikarstwa i marketingu z trójką bibliotekarzy dotyczyła opracowania modułu obowiązkowego kursu online dla 500–800 studentów I roku biznesu, którego zadaniem było rozwijanie kompetencji w zakresie umiejętności korzystania z profesjonalnej informacji: identyfikacja typów informacji biznesowej oraz wyszukiwanie i ocena jakości źródeł wg metody RWEF⁴. Metoda oparta na wiedzy i duchowości ludności tubylczej Maorysów⁵ zakłada, że ocena informacji nie jest procesem liniowym – aby ustalić, którym informacjom można zaufać, należy połączyć ze sobą wiele strategii. Celem modułu było zwiększenie zdolności do uczenia się przez całe życie i sprostanie przyszłym wymaganiom w pracy. Na zakończenie kursu studenci przygotowywali uzasadnienie wyboru źródeł informacji (Feekery i in., 2021).

Z punktu widzenia przeprowadzonych przez autorkę badań interesująca wydaje się publikacja omawiająca, jak bibliotekarze postrzegają siebie w roli nauczycieli akademickich. E.S. Azadbakht, który przeprowadził badanie wśród amerykańskich bibliotekarzy, stwierdził, że nie do końca akceptują taką rolę (bibliotekarz-dydaktyk różni się od nauczyciela na wydziale), postrzegają dydaktykę jako obowiązek, ale dostrzegają szereg innych obowiązków, które wykonują, a które nie są związane z dydaktyką oraz odczuwają brak wsparcia rozwoju zawodowego w zakresie umiejętności pedagogicznych oraz budowania tożsamości siebie jako nauczyciela.

We wnioskach autor podał, że ważne jest: kształtowanie osobowości dydaktycznej (ale także zachowanie autentyczności), nabycie umiejętności autorefleksji, postrzeganie siebie jako eksperta w zakresie information literacy oraz zwrócenie uwagi na przygotowanie do bycia nauczycielem na etapie kształcenia zawodowego (Azadbakht, 2021).

⁴ RWEF: Rauru Whakarare Evaluation Framework.

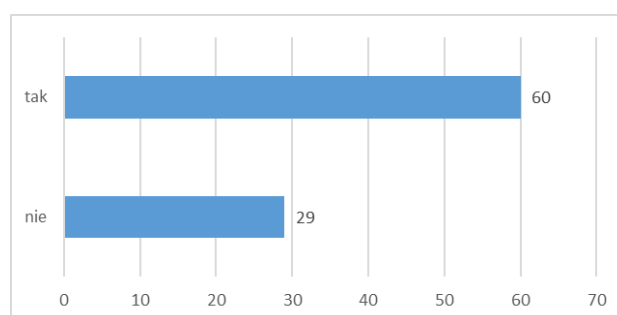
⁵ Według holistycznej koncepcji pięciu duchowości Maorysów: Whakapapa – Tło, Orokohanga – Pochodzenie, Mana – Autorytet, Māramatanga – Treść i Aronga – Obiektywizm.

Spośród polskich publikacji należy zwrócić uwagę na artykuł D. Kościewicza i K. Żmigrodzkiej-Ryszczak przedstawiający wyniki badania nt. wsparcia zdalnej edukacji akademickiej przez biblioteki, przeprowadzonego w bibliotekach uczelni europejskich w pierwszym półroczu 2022 r. Mimo że publikacja odnosi się jedynie do kształcenia na odległość, warto przytoczyć najistotniejsze spostrzeżenia, gdyż nawiązują do wątku udziału bibliotek w edukacji oraz współpracy bibliotekarzy z wykładowcami, co jest cennym odniesieniem w kontekście badania przeprowadzonego przez autorkę artykułu. Badanie potwierdziło, że niemal wszystkie biblioteki prowadzą zarówno kursy synchroniczne, jak i asynchroniczne, kształtujące akademickie kompetencje informacyjne. Wiele bibliotek potwierdziło kreatywność dydaktyczną, wskazując inne tematy szkoleń: pisanie tekstów krytycznych, prawo autorskie i licencje, uczciwość naukowca, budowanie wizerunku naukowca w sieci, otwarta nauka, bibliometria, zarządzanie danymi badawczymi. Większość bibliotekarzy-dydaktyków pracuje w dziale szkoleń bądź reprezentują różne działy. Spośród form zdalnej edukacji najczęściej wskazywane były sesje szkoleniowe online, tutoriale oraz indywidualna pomoc. Wsparcie procesu kształcenia powinno być oparte na współpracy bibliotekarzy i wykładowców, a relacje w zakresie przygotowania materiałów dla kursów, które obejmowało wyszukiwanie informacji, strategie wyszukiwawcze, ocenę źródeł czy bibliografię potwierdziło 51% badanych bibliotek (Kościewicz i Żmigrodzka-Ryszczak, 2023, s. 90–92).

Stan obecny dydaktyki bibliotecznej w Polsce – wyniki badań

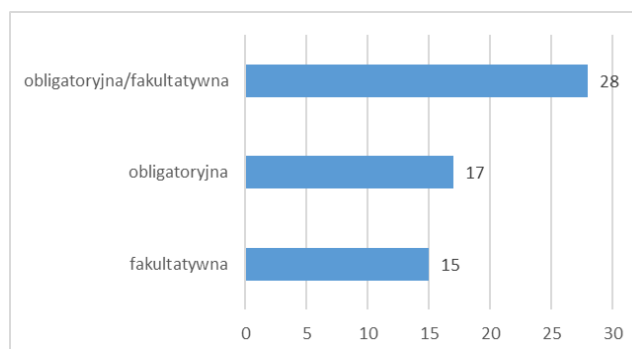
W roku akademickim 2023/2024 autorka artykułu przeprowadziła badanie ankietowe, którego celem było określenie poziomu wsparcia procesu kształcenia w uczelni przez biblioteki uczelnie. Kwestionariusz utworzony został za pomocą narzędzia FORMS na platformie Microsoft Office i udostępniony respondentom w terminie od 20 listopada 2023 r. do 18 marca 2024 r. Kwestionariusz składał się z 21 pytań, w tym 8 otwartych, pozwalających na uszczegółowienie odpowiedzi jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru. Link do ankiety wysłano pocztą elektroniczną do 296 bibliotek uczelni publicznych i niepublicznych wytypowanych z wykazu w systemie RAD-on [Instytucje systemu szkolnictwa wyższego](#). Ankieta nie była anonimowa, respondenci podawali nazwę biblioteki oraz kontakt do osoby odpowiedzialnej za wypełnienie kwestionariusza.

Uzyskano 89 wypełnionych kwestionariuszy, w tym 71 z bibliotek uczelni publicznych i 18 z bibliotek uczelni niepublicznych. 60 bibliotek potwierdziło prowadzenie dydaktyki, wśród nich było tylko 5 bibliotek uczelni niepublicznych. W większości bibliotek dydaktyka ma charakter zarówno obowiązkowy, jak i fakultatywny. Wśród respondentów znalazły się biblioteki, które realizują tylko zajęcia obowiązkowe lub tylko zajęcia dodatkowe.

Wykr. 1. Czy biblioteka prowadzi dydaktykę?

Źródło: oprac. własne.

Wykr. 2. Obligatoryjność/fakultatywność dydaktyki

Źródło: oprac. własne.

Istotną częścią badania było ustalenie, jakie umocowania wewnątrz uczelni uprawniają do realizacji dydaktyki bibliotecznej. W 18 uczelniach zajęcia dydaktyczne prowadzone przez kadre bibliotekarzy ujęte są w programach studiów, a przedmioty mają opracowane sylabusy. W 10 uczelniach zajęcia obowiązkowe realizowane są na mocy zarządzenia rektora, w kolejnych 5 na mocy uchwały senatu. W pojedynczych przypadkach dydaktyka biblioteczna wpisana jest do regulaminów studiów lub regulaminów bibliotek, planów studiów czy prowadzona na podstawie decyzji dziekanów lub rad wydziałów.

Odpowiedzialność za organizację dydaktyki, a zatem za zaplanowanie terminu, miejsca, zasobów kadrowych, a przede wszystkim zakresu merytorycznego w 38 przypadkach odpowiadają biblioteki. W 16 przypadkach sprawy organizacyjno-merytoryczne uzgadniane są między bibliotekami a jednostkami uczelni. W kolejnych 6 przypadkach organizacją zajmują się jednostki uczelniane, które zapraszają specjalistów z biblioteki do poprowadzenia zajęć, ustalając dogodny termin i dookreślając oczekiwania merytoryczne.

Kolejne dwa pytania ankiety należały do otwartych, a respondenci poproszeni zostali o scharakteryzowanie przedmiotów obligatoryjnych i fakultatywnych, włącznie z określeniem grupy docelowej, liczby godzin, warunków zaliczenia, formy i trybu zajęć.

Analiza odpowiedzi dotyczących przedmiotów obowiązkowych potwierdziła, że szkolenie (przysposobienie) biblioteczne jest najczęściej prowadzonym przedmiotem w języku polskim i angielskim, adresowanym do studentów rozpoczynających zajęcia. W kilku bibliotekach określane jest mianem kompetencji informacyjnych, a w większości bibliotek medycznych jest to przedmiot „medyczna informacja naukowa”. W 17 bibliotekach zajęcia te prowadzone są w formie asynchronicznych kursów e-learningowych, w 11 bibliotekach stacjonarnie, a w 6 w formie synchronicznej mieszanej (online i/lub stacjonarnie). Najczęściej zajęcia organizowane są w wymiarze 2 godzin i zaliczane na podstawie testu rozwiązanego z określoną liczbą punktów lub na podstawie obecności na zajęciach synchronicznych.

Wyjątkiem są uczelnie medyczne, w których przedmiot „medyczna informacja naukowa” realizowany jest stacjonarnie, skierowany do różnych grup odbiorców (studenci I roku, starszych roczników, doktoranci), a tym samym różni się zakresem merytorycznym i liczbą godzin. Dla studentów rozpoczynających naukę zajęcia najczęściej mają wymiar 2 godzin. Dla starszych roczników i doktorantów wymiar sięga 15–20 godzin.

Ciekawostką w realizacji zajęć dla studentów rozpoczynających studia jest obowiązkowy przedmiot „Information and database management: Library and databank research” prowadzony stacjonarnie przez Bibliotekę UAM dla kierunku European Legal Studies w formie ćwiczeń, w wymiarze 15 godzin.

Spośród innych obowiązkowych zajęć biblioteki wskazały: informację naukową, informację normalizacyjną i patentową. Przedmioty te przyjmują różną nomenklaturę: umiejętności informacyjne, wyszukiwanie literatury naukowej, zarządzanie informacją naukową, prowadzone są najczęściej w dwóch językach: polskim i angielskim i skierowane do studentów starszych roczników oraz doktorantów. W zależności od grupy docelowej trwają od 2 do 15 godzin. W jednym przypadku prowadzone są jako zajęcia trwające cały semestr. Przyjmują formę ćwiczeń lub warsztatów, odbywają się w trybie synchronicznym najczęściej stacjonarnie. W dwóch bibliotekach tematyka ta jest reprezentowana w kursach e-learningowych. Przykładem może być obowiązkowy kurs Politechniki Bydgoskiej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich „Podstawy normalizacji w pracy inżyniera”. Spośród innych bibliotek warto przywołać przykład Biblioteki Politechniki Gdańskiej, która organizuje zajęcia pod nazwą „Scientific databases and skills” dla doktorantów I roku oraz przedmiot „Information Skills for Business Careers” dla studentów MBA. Oba przedmioty mają charakter stacjonarnych wykładów w wymiarze 5 godzin z zaliczeniem na podstawie obecności i wykonanego zadania.

Wśród unikatowych obowiązkowych przedmiotów prowadzonych w ramach szeroko pojętej dydaktyki bibliotecznej wymienić należy:

- Etykę naukowca prowadzoną stacjonarnie przez Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej dla doktorantów w wymiarze 5 godzin, w formie wykładu i ćwiczeń; na zaliczenie uczestnicy przygotowują esej.
- Naukometrię i bibliometrię w działalności naukowej prowadzoną online przez Bibliotekę Główną Wojskowej Akademii Technicznej dla doktorantów w wymiarze 4 godzin zegarowych.
- Ochronę własności intelektualnej, w tym prawo autorskie i prawa pokrewne, prowadzoną stacjonarnie przez Bibliotekę Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach dla studentów analityki medycznej w wymiarze 15 godzin.
- Podstawy informacji naukowej i metodologii pisania prac prowadzone przez Bibliotekę Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu dla studentów w wymiarze 9 godzin, w formie seminarium.

Jako podsumowanie doświadczeń z obowiązkowej dydaktyki realizowanej przez akademickie księżnice warto przytoczyć słowa dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu: *Elektroniczne Źródła Informacji Naukowej / Electronic Sources of Scientific Information to przedmiot dla wszystkich studentów IV semestru I stopnia, w wymiarze 4 h, zajęcia zaliczane są na podstawie obecności i pracy pisemnej, odbywają się stacjonarnie w formie ćwiczeń przy komputerze. Dodatkowo odbywają się obowiązkowe zajęcia dla studentów szkoły doktorskiej i tutorial dla nowych pracowników uczelni (onboarding). Nie do końca jesteśmy zadowoleni z obecnej formuły – w najbliższych latach chcemy rozmawiać z władzami raczej o formule obowiązkowego zapraszania bibliotekarza na seminaria dyplomowe. Nasze doświadczenie pokazuje, że dydaktyka biblioteczna jest najskuteczniejsza, kiedy jest realizowane dla studentów już mających tematy prac. Na wcześniejszych latach jest dla nich dogodniejszy indywidualny kontakt w sytuacji, kiedy prowadzący wymaga okazjonalnego wykorzystania określonej bazy danych. O ile dobrze sobie radzimy pod ką-*

tem ilościowego objęcia zajęciami studentów, zawsze raczej liczymy na efekt jakościowy. Ważniejsze od tego, ile osób słyszało o bazie danych, jest to, ile osób z niej skorzystało. To samo zresztą dotyczy samej biblioteki.

Większą pomysłowością w zakresie doboru zagadnień charakteryzują się przedmioty fakultatywne. Dostrzec tu można trend reagowania na nowe potrzeby, które pojawiają się lub mogą się pojawić w procesie kształcenia czy w działalności naukowo-badawczej. Oprócz tematów, które podporządkować można zagadnieniu information literacy np. elektroniczne źródła informacji naukowej, wiele tematów wykracza poza typowe umiejętności kształtowane zgodnie z podstawowymi funkcjami biblioteki. Do ciekawszych zagadnień przytoczonych w kwestionariuszach, które mogą być inspiracją dla bibliotekarzy, należą oferty szkoleniowe:

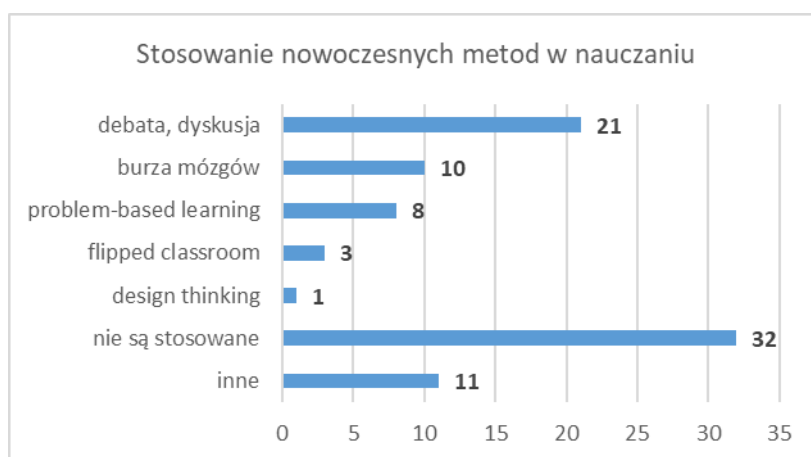
1. Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach:
 - wyszukiwanie cytowań w bazach danych,
 - profile naukowców w bazach danych,
 - publikowanie w otwartym dostępie dla pracowników,
2. Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego:
 - writefull,
 - pogotowie seminaryjne,
 - mnemotechniki? To łatwe,
 - wprowadzenie do efektywnego publikowania – dla doktorantów na zaliczenie,
3. Biblioteki Głównej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie:
 - kompetencje informacyjne w walce z fałszywymi informacjami i spiskowymi teoriami dla studentów,
 - szkolenia na temat otwartej nauki dla doktorantów i pracowników,
4. Biblioteki Jagiellońskiej:
 - strategię wyszukiwania,
 - od kolebki do grobu, czyli źródła informacji biograficznej w BJ,
 - księgozbiór podręczny Czytelni Informacji Naukowej, przydatny dla przekładoznawców czy dla judaistów,
 - zarządzanie danymi badawczymi, plan zarządzania danymi,
5. Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku:
 - prawo autorskie w praktyce (wybrane elementy ustawy o prawie autorskim, licencje Creative Commons),
 - fałszywe informacje w nauce (drapieżna nauka),
 - otwartość w nauce: otwarte programy publikowania, otwarte publikacje (Plan S), otwarte dane badawcze, otwarte licencje Creative Commons,
 - darmowe narzędzia cyfrowe (tworzenie animacji, grafik, ankiet itd.),
 - zasady ruchu w internecie, czyli podstawy cyberbezpieczeństwa.

Zainteresowani rozwojem dydaktyki we własnej bibliotece i poszukujący tematycznych inspiracji powinni zapoznać się także z [ofertą szkoleniową Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie](#)⁶, która prowadzi tylko zajęcia dodatkowe, za to ich przekrój tematyczny jest niemal nieograniczony.

⁶ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 14.10.2024 r.

Znając tematy dydaktyki bibliotecznej, warto zastanowić się, czy są one realizowane z wykorzystaniem nowoczesnych metod dydaktycznych. [Katalog metod](#), z których mogą korzystać również bibliotekarze, został w przystępny sposób opracowany przez Centrum E-learningu i Innowacyjnej Dydaktyki AGH (CeLID). Nie jest to jedyny przykład materiałów wspierających rozwój pracy dydaktyka, ale na stronach CeLID treści udostępniane są na otwartych licencjach Creative Commons.

Respondenci odpowiadając na pytanie o zastosowanie nowoczesnych metod kształcenia, mogli wybrać jedną z proponowanych lub wymienić inne, nieuwzględnione wśród zdefiniowanych odpowiedzi. Badanie wskazało, że w 32 bibliotekach nie są stosowane nowoczesne metody kształcenia, a w kolejnych 21 stosuje się dyskusję czy debatę jako formę aktywizacji uczestników. Spośród innych metod wymienionych przez biblioteki znalazły się: quizy, testy, sieciowe escape roomy, metody projektowe i warsztatowe oraz nauczanie z wykorzystaniem cyklu Kolba.

Wykr. 3. Stosowanie nowoczesnych metod w nauczaniu

Źródło: oprac. własne.

Wprowadzenie tzw. Ustawy 2.0 wraz z deregulacją zawodu bibliotekarza pozbawiło osoby zatrudnione na stanowiskach od starszego bibliotekarza aż do bibliotekarza dyplomowanego przywileju przynależności do grona nauczycieli akademickich w uczelni. W związku z tym interesujące dla autorki okazało się ustalenie, kto obecnie prowadzi działalność dydaktyczną w bibliotekach uczelnianych. Odpowiedzi wskazały wiele rozwiązań kadrowych. W niektórych bibliotekach zachowano stanowiska bibliotekarzy dyplomowych lub utworzono stanowiska bibliotekarzy naukowych odpowiedzialnych m.in. za realizację procesu kształcenia; tak jest w 7 bibliotekach. Niekiedy są to dyrektorzy lub kierownicy bibliotek, z racji piastowania najwyższych stanowisk w jednostce; dotyczy to 4 bibliotek. W niektórych bibliotekach dydaktyka pozostaje przypisana do bibliotekarzy na określonych stanowiskach (zachowano zwyczajowo, choć wynika to z nieobowiązujących już regulacji) – tak jest w 11 bibliotekach. W pojedynczych bibliotekach są to określone oddziały na co dzień pracujące z czytelnikiem. Niezbyt częstym rozwiązaniem jest powoływanie zespołów dydaktycznych (funkcjonujących formalnie lub nieformalnie). Pioniersko prezentuje się Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, gdzie powołano pełnomocnika dyrektora BUW ds. edukacji informacyjnej i komunikacji naukowej, do którego obowiązków należy koordynacja i prowadzenie dydaktyki przy współpracy z innymi bibliotekarzami.

Wykr. 4. Kto prowadzi dydaktykę?

Źródło: oprac. własne.

Kolejne pytania ankiety przybliżyły wymagania, jakie są stawiane kadrze bibliotekarzy-dydaktyków. Spośród 60 bibliotek prowadzących dydaktykę w 32 wymagane są określone kwalifikacje, które respondenci wymieniali w pytaniu otwartym. Podstawą jest wiedza merytoryczna. Zaskakuje natomiast fakt, że mimo prowadzenia dwujęzycznej dydaktyki, tylko w dwóch odpowiedziach pojawiła się znajomość języka angielskiego. Z dużym prawdopodobieństwem należy przyjąć, że umiejętność ta jest traktowana jako standard wśród kadry bibliotecznej. Pozytywnie zaskakują wymagania w zakresie doświadczenia i predyspozycji pedagogicznych. Umiejętność przekazania wiedzy czy nawiązywania relacji z uczestnikami zajęć jest równie ważna jak wiedza merytoryczna. A bibliotekarze z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Gdańsku mają możliwość ukończenia i dołączenia do swojego portfolio wewnętrznego kursu pedagogiki dla dorosłych.

Wykr. 5. Wymagania kwalifikacyjne

Źródło: oprac. własne.

Poddając analizie wyniki dotyczące kadry bibliotekarzy-dydaktyków, warto przytoczyć ciekawsze wypowiedzi, które grono dyrektorskie zamieściło w kwestionariuszach:

- *Co do zasady ciężar dydaktyczny zawsze spoczywał na osobach zdolnych do jego podźwignięcia, wybieranych spośród całej załogi biblioteki – nigdy nie był to określony oddział lub wydzielony zespół. Co więcej, o ile pewien staż w bibliotece (tak naukowej, jak szczególnie na własnej uczelni) jest niezbędny do zrozumienia pewnych zależności i potrzeb dydaktyki, to kwestia długiego stażu już mniej – młodszy bibliotekarze częściej są bardziej na bieżąco z nurtami w komunikacji i marketingu bibliotecznym – jest to nieocenione. Na pewno ko-*

rzystna jest wymiana wiedzy, współpraca, a także koordynacja wysiłku dydaktycznego pod okiem jednej osoby odpowiedzialnej za współpracę z Pionem ds. Dydaktyki. Wyróżnieniem dla bibliotekarzy jest możliwość awansu na najwyższe (niekierownicze) stanowiska w bibliotece. Awans mogą otrzymać wyłącznie osoby aktywnie zaangażowane w działalność edukacyjną biblioteki. Jednocześnie w zakresie obowiązków na tych stanowiskach jest prowadzenie zajęć dydaktycznych, jeśli jest potrzeba ich obsadzenia (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu).

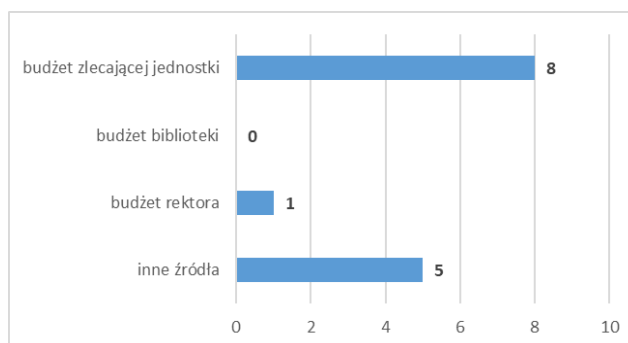
- Powołano zespół roboczy ds. dydaktyki jako wsparcie dla działu informacji naukowej i dydaktyki bibliotecznej. Są to bibliotekarze, łącznie 11 osób (przy czym 3 osoby uczą się prowadzenia dydaktyki, pozostałe mają swoje „specjalizacje”). Liczba osób wynika z konieczności zapewnienia co najmniej dwóch osób do każdego szeroko rozumianego tematu (Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Lublinie).
- Sekcja Udostępniania i Informacji Naukowej (5 osób) są to osoby mające doświadczenie w dydaktyce, ale również osoby młodsze, uczące się (Biblioteka Główna Politechniki Morskiej w Szczecinie).
- W bibliotece funkcjonuje zespół ds. szkoleń, który realizuje szkolenia i przedmiot fakultatywny. W skład zespołu wchodzi osoby o predyspozycjach dydaktycznych (Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu).

Kolejny blok pytań dotyczył gratyfikacji za pracę dydaktyczną. Jego celem było ustalenie, czy obowiązek ten jest dodatkowo doceniany, a jeśli tak, to w jaki sposób i czy dydaktyka podlega ewaluacji, a jeśli tak, to czy ma to wpływ na gratyfikację.

Respondenci z 14 bibliotek wykazali, że bibliotekarze otrzymują dodatkowe wynagrodzenie za prowadzenie zajęć. W 12 przypadkach dotyczy to bibliotek uczelni publicznych, a w 2 biblioteki uczelni niepublicznych. W bibliotekach tych prowadzone są zajęcia:

- obowiązkowe – 3 biblioteki,
- fakultatywne – 3 biblioteki,
- obowiązkowe i fakultatywne – 8 bibliotek.

Płatne są zarówno godziny szkolenia bibliotecznej, jak i szeroko rozumianej informacji naukowej dla różnych grup uczestników. W 9 przypadkach opłacane są zajęcia organizowane przez jednostki organizacyjne uczelni, a w 5 organizowane przez biblioteki. Pieniądze na wynagrodzenia w żadnym z opisanych w ankiecie przypadku nie pochodzą z budżetu biblioteki.

Wykr. 6. Budżet na wynagrodzenia

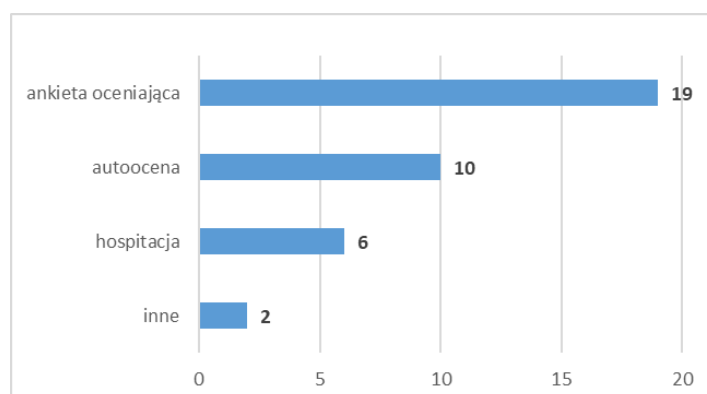
Źródło: oprac. własne.

Poza wynagrodzeniem w 21 bibliotekach bibliotekarze premiowani są innymi formami motywowania i gratyfikacji za wkład pracy. Mają one w większości przypadków wymiar finansowy: w 14 bibliotekach są to premie, w 5 nagrody roczne. Pojedyncze biblioteki stosują inne, pozafinansowe formy motywacji, np. wyróżnienie ustne, pisemne, 36-godzinny wymiar tygodnia pracy, możliwość awansowania.

Niezależnie od sytuacji, czy dydaktyka prowadzona przez bibliotekarzy premiowana jest dodatkowym wynagrodzeniem, czy też inną gratyfikacją, a nawet jeśli realizowana jest w ramach zakresu podstawowych obowiązków wynikających z bibliotekarskiego etatu, powinna podlegać ewaluacji tak samo, jak każde zajęcia w uczelni. Ocena dydaktyki, dokonywana przez uczestników czy przełożonych, a nawet koleżanki czy kolegów zaangażowanych w proces kształcenia ma przyczynić się do doskonalenia warsztatu pracy. Jeśli ocena będzie traktowana jako szansa na kreowanie nowych wartości, wówczas dydaktyka biblioteczna oraz kadra bibliotekarzy-specjalistów będzie mogła zyskać uznanie w uczelni, co już się dzieje w postaci angażowania bibliotekarzy do różnych uczelnianych, a nawet międzynarodowych przedsięwzięć.

Odpowiedzi 25 respondentów potwierdziły stosowanie różnych form oceny zajęć dydaktycznych prowadzonych przez bibliotekarzy. W większości przypadków stosuje się równolegle dwie metody, np. hospitację i autoocenę czy ankietę oceniającą i autoocenę. Respondenci w pytaniu wielokrotnego wyboru mogli wybrać stosowaną metodę oceny lub zaproponować inną. Jako przykład można przytoczyć odpowiedź z Biblioteki UAM, gdzie bibliotekarze-dydaktycy stosują nowoczesne metody pracy dydaktycznej, którą wykonują w ramach obowiązków wynikających z etatu, nie są zatem dodatkowo wynagradzani, a prowadzona przez nich dydaktyka oceniana jest za pomocą ankiety oceniającej zajęcia i prowadzącego, autooceny, ankiety jakości kształcenia UAM. Dowodzi to rangi obowiązku dydaktycznego wśród innych obowiązków bibliotekarskich, a także spójnego z uczelnią systemu oceny przedmiotów w procesie kształcenia i dążenia do równego traktowania przedmiotów prowadzonych przez bibliotekarzy z przedmiotami kierunkowymi w uczelni.

W 8 bibliotekach, w których dydaktycy otrzymują dodatkowe wynagrodzenie prowadzone zajęcia podlegają ocenie. W pozostałych 6 nie został wdrożony model ewaluacji dydaktyki.

Wykr. 7. Metody ewaluacji dydaktyki bibliotecznej

Źródło: oprac. własne.

Aktywny udział bibliotek w procesie dydaktycznym w uczelni to przede wszystkim czynne uczestniczenie w kształceniu studentów i doktorantów poprzez kształtowanie umiejętności korzystania

z informacji jako kluczowej w procesie zdobywania wiedzy, w pracy zawodowej oraz w życiu codziennym. Warto jednak podkreślić, że całokształt działalności bibliotek akademickich podporządkowany jest funkcji wspierania macierzystych uczelni. Zatem wsparcie procesu kształcenia realizowane jest także za pośrednictwem innych zadań, spośród których respondenci najczęściej wskazywali:

- przygotowanie informacji nt. systemu biblioteczno-informacyjnego dla PKA i innych komisji akredytacyjnych, udział w spotkaniach z komisjami,
- współpracę z wydziałami w kształtowaniu księgozbioru dydaktycznego,
- opracowanie i udostępnianie samokształceniowych kursów e-learningowych dotyczących m.in. informacji naukowej, prawa autorskiego, wolnych licencji, otwartej nauki, menedżerów do zarządzania bibliografią, informacji normalizacyjnej, patentowej,
- udział w wydarzeniach promujących zdobywanie wiedzy, np. drzwi otwarte na uczelni, Festiwal Nauki Techniki i Sztuki.

Na uwagę zasługują działania niektórych bibliotek, które wpisują się w ideę współpracy w realizacji procesu kształcenia, i które mogą być inspiracją dla innych:

- organizowanie spotkań z naukowcami i specjalistami z różnych dziedzin, w tym w ramach cyklu „Podlasie w badaniach naukowych” (Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku),
- tworzenie Dydaktycznej Biblioteki Cyfrowej z publikacjami niezbędnymi dla studentów w procesie kształcenia (Biblioteka Politechniki Śląskiej),
- rejestrowanie i udostępnianie materiałów dydaktycznych poprzez Bazę Wiedzy, przy współpracy z jednostkami uczelni (Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu),
- współpraca z działem kształcenia (Biblioteka Politechniki Morskiej),
- uczestnictwo w Komisji ds. jakości kształcenia (Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej),
- konsultacje z władzami uczelni odpowiedzialnymi za procesy dydaktyczne oraz z dydaktykami w zakresie włączania zasobów biblioteki w proces dydaktyczny: *wszelkie dokumenty strategiczne opracowywane przez Uczelnię i dotyczące dydaktyki powinny zawierać odwołania do zasobów bibliotecznych – jeśli tak nie jest, interweniuje – najczęściej skutecznie* (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu).

Istotnym wkładem bibliotek jest udział w projektach naukowo-dydaktycznych macierzystych uczelni. Zaproszenie do współpracy jest też dowodem uznania kompetencji bibliotekarzy przez kadrę naukowo-dydaktyczną oraz potwierdzeniem świadomej potrzeby wykorzystania tych kompetencji w realizacji zadań uczelni. Spośród ankietowanych nieliczne podzieliły się tego typu doświadczeniami, co pozwala sądzić, że taka forma współpracy nadal należy do niszowych. Tym bardziej warto przytoczyć przedstawione w kwestionariuszu przykłady.

Uniwersytet Warszawski, a wraz z nim biblioteka (BUW) uczestniczy od 2018 r. w [Sojuszu Europejskich Uniwersytetów 4EU+](#), którego celem jest stworzenie badawczego Europejskiego Uniwersytetu zapewniającego nową jakość współpracy w nauczaniu, badaniach i administracji. Działania uniwersytetu opierają się na wolności akademickiej i autonomii, zapewniając skoncentrowaną na studencie, uczciwie dostępną i partycypacyjną edukację. W ramach współpracy BUW współtworzy z partnerami z zagranicznych uczelni [cykl warsztatów na temat otwartej nauki](#).

Biblioteka Politechniki Krakowskiej podczas realizowanego w uczelni projektu prowadziła zajęcia dla dydaktyków, które cieszyły się dużym zainteresowaniem, a obecnie skutkują nawiązaniem kontaktów z nauczycielami akademickimi i prowadzeniem informacji literatury w ramach przedmiotów kierunkowych. Ponadto prowadzi zajęcia stacjonarne i online w International School of Engineering, szkole utworzonej w 2021 r. przez trzy uczelnie: Politechnikę Krakowską, Politechnikę Białostocką oraz Uniwersytet Tianjin Chengjian w Chinach (PK podpisała umowę, 2021; Współpraca PK, 2023).

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej została zaproszona do współprowadzenia przedmiotu Searching and Sharing of Knowledge, realizowanego dla studentów dziennych II stopień Wydziału Inżynierii Budowlanej Hydrotechniki i Inżynierii Środowiska. Przedmiot składa się z wykładów oraz wspomagającego kursu e-learningowego.

Biblioteka Politechniki Łódzkiej na zaproszenie Wydziału Organizacji i Zarządzania już od 2020 r. współprowadzi obowiązkowy kierunkowy przedmiot „projekt badawczy” dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych II stopnia kierunku zarządzanie i inżynieria produkcji. Zajęcia prowadzone przez połowę semestru przygotowują studentów do pracy naukowej. Obejmują kształtowanie umiejętności wyszukiwania, selekcji i oceny informacji naukowej, normalizacyjnej, patentowej, prawnej i statystycznej oraz umiejętność korzystania z treści naukowych zgodnie z prawem, a także tworzenie bazy publikacji przy użyciu narzędzia Mendelej. Cały blok zajęć podporządkowany jest przewodniemu tematowi projektu badawczego, który wybrany przez nauczyciela kierunkowego dyskutowany jest z współprowadzącym bibliotekarzem jeszcze przed rozpoczęciem roku akademickiego. Bibliotekarz-dydaktyk uczestniczy w śródsemestralnej oraz końcowej ocenie grupowych projektów. Ponadto na zakończenie i zaliczenie przedmiotu studenci przygotowują artykuły naukowe (Sójkowska, 2021).

Jako wyróżnienie należy potraktować zaproszenie bibliotekarza do realizacji międzynarodowego projektu „[Educate4Green](#)”, w którym od 2022 r. uczestniczą nauczyciele akademicy Wydziału Organizacji i Zarządzania Politechniki Łódzkiej oraz uczelnie i ich partnerzy z Rumunii, Włoch i Bułgarii. Stanowi to dowód uznania dla dotychczasowego wkładu bibliotekarzy-dydaktyków w proces kształcenia na wydziale oraz dla kompetencji bibliotekarzy, którzy wspierają działania edukacyjne kadry naukowo-dydaktycznej. W ramach współpracy bibliotekarz dokonał przeglądu literatury oraz informacji prawnych i raportów branżowych, uczestniczył w przygotowaniu raportu wstępnego, był odpowiedzialny za przygotowanie materiałów edukacyjnych na platformę e-learningową, uczestniczył w szkole letniej nt. „Test Innovative Educational Model”.

Podsumowanie badania

Na podstawie odpowiedzi respondentów można wskazać trendy w dydaktyce bibliotecznej, które rozwinęły się w ostatnich pięciu latach w bibliotekach akademickich w Polsce. Pandemia COVID-19 wpłynęła na rozwój zdalnej dydaktyki synchronicznej i asynchronicznej z wykorzystaniem metod aktywizacji uczestników. Biblioteki z powodzeniem wprowadziły formy ćwiczeniowe i/lub warsztatowe do przestrzeni zdalnej. Częściej obserwowany był wzrost zainteresowania dydaktyką niż spadek. Wzrost zainteresowania notowano głównie wśród dyplomantów oraz kadry uczelni. Mimo rozwoju form kształcenia na odległość i doskonalenia warsztatu pracy dydaktycznej, preferowane były zajęcia stacjonarne oraz indywidualny instruktaż. Drugim, niemal równorzędnym, językiem

prowadzonych zajęć stał się język angielski. Biblioteki rozszerzyły ofertę dydaktyczną wykraczającą poza tytułowe information literacy, odpowiadając na nowe potrzeby środowiska akademickiego lub kreując te potrzeby w oparciu o obserwacje całokształtu funkcjonowania uczelni. W bibliotekach prowadzono nowe przedmioty, tematy szkoleń, np. otwarta nauka, zarządzanie danymi badawczymi, otwarte zasoby naukowe i edukacyjne. W niektórych bibliotekach bibliotekarze współrealizowali uczelniane projekty dydaktyczne wraz z wydziałami czy innymi jednostkami organizacyjnymi odpowiedzialnymi za kształcenie i naukę. W pojedynczych bibliotekach zaangażowano bibliotekarzy do współprowadzenia przedmiotów kierunkowych realizowanych przez nauczycieli akademickich.

Wnioski

Wyniki badania ankietowego potwierdzają tezę, że biblioteki wspierają proces kształcenia w uczelni. Aż 69% ankietowanych prowadzi dydaktykę obowiązkową i/lub fakultatywną. Organizatorami dydaktyki są najczęściej biblioteki – 38% lub wspólnie: biblioteki i jednostki uczelniane – 26%, w 6% organizatorami są jednostki uczelni, które zwracają się do biblioteki z prośbą o poprowadzenie zajęć.

Analiza wyników badania i odniesienie ich do osiągnięć bibliotek uczelnianych na świecie, wykazanych w przeglądzie literatury pozwala wnioskować, że reprezentujemy wysoki poziom zaangażowania w proces kształcenia w macierzystych uczelniach. Podstawowy katalog zagadnień dydaktycznych pokrywa się z tematami dominującymi w publikacjach światowych, które w ogólnym ujęciu określamy jako information literacy, czyli umiejętność krytycznego podejścia do wyszukiwania i korzystania z informacji naukowej.

W polskich uczelniach, podobnie jak na świecie dostrzegane są rozwijające się trendy, które inspirować do kreowania nowych obszarów tematycznych zajęć (np. otwarta nauka), wspierających uświadomione bądź nieuświadomione jeszcze potrzeby środowiska akademickiego. Już ten element reagowania na potrzeby i kreowania potrzeb daje bibliotekarzom przewagę kompetencyjną w uczelni. Współpraca z biblioteką odciąża nauczycieli akademickich oraz włącza bibliotekarzy w proces kształcenia i badania naukowe.

Ostatnie kilka lat to szybki rozwój kształcenia na odległość, co pozostaje skutkiem pandemii COVID-19 i czasowego braku dostępu do fizycznych przestrzeni instytucji nauki, edukacji, kultury i wielu innych. I tu również polskie biblioteki, podobnie jak światowe, rozwinęły na najwyższym poziomie umiejętność tworzenia asynchronicznych kursów e-learningowych (opracowując je czasem we współpracy z kadrą nauczycieli akademickich i włączając do przedmiotów kierunkowych), prowadzenia synchronicznych zajęć zdalnych z wykorzystaniem odpowiedniego oprogramowania i narzędzi wspierających interakcję. Obecnie takie zajęcia prowadzone są na różnych poziomach zaawansowania, zarówno jako szkolenie biblioteczne dla I roku, jak i warsztat badacza dla doktorantów, a o formie zajęć często decydują preferencje uczestników, co podkreśla elastyczność bibliotekarzy-dydaktyków.

Badanie potwierdziło, że mimo rozwoju warsztatu pracy bibliotekarza-dydaktyka stosowanie nowoczesnych metod dydaktycznych nie jest standardem. W 53% bibliotek nie stosuje się nowoczesnej dydaktyki. Pewne analogie znajdziemy również w literaturze zagranicznej, gdzie bibliotekarze

z kanadyjskich uniwersytetów zwrócili uwagę na konieczność zapewnienia doskonalenia zawodowego bibliotekarzom-dydaktykom i uzupełnienie braków kadrowych, a amerykańscy zgłosili, że odczuwają brak wsparcia rozwoju zawodowego w zakresie umiejętności pedagogicznych.

Niewielu bibliotekarzy pracuje w instytucjach, które skłonne są dodatkowo wynagradzać za dydaktykę biblioteczną (35%), niewiele więcej przewiduje także inne formy gratyfikacji (łącznie 37%). W pozostałych bibliotekach prowadzenie zajęć jest jednym z głównych obowiązków określonej grupy bibliotekarzy, przypisanym do realizacji w ramach etatu i wynagrodzenia wynikającego z etatu.

Mimo ograniczeń wynikających z obowiązującej ustawy, degradacji zawodu, likwidacji stanowiska bibliotekarza dyplomowanego i ścieżki awansu, dydaktyka często pozostaje przypisana do stanowisk zgodnie z wcześniej obowiązującymi regulacjami. Realizują ją bibliotekarze reprezentujący kadrę zarządzającą – dyrektorzy i/lub kierownicy oraz zatrudnieni na stanowiskach począwszy od starszego bibliotekarza, w agendach na co dzień pracujących z czytelnikiem. Tak kształtowana jest kadra dydaktyków w 38% badanych bibliotek. Z publikacji zagranicznych również wynika, że w dydaktykę zaangażowani są przede wszystkim bibliotekarze świadczący usługi informacji naukowej.

Niepokojącym pozostaje fakt, że ewaluacja zajęć nie jest standardem, co w przekonaniu autorki obniża rangę prowadzonych, szczególnie obowiązkowych przedmiotów, które nie są oceniane tak jak inne przedmioty wynikające z programów kształcenia. Brak ewaluacji dydaktyki zaznaczyło 58% bibliotek. Warto podkreślić, że problem jest bardziej złożony; trudno np. zastosować uczelniany system ewaluacji do zajęć fakultatywnych. Niemniej jednak takie zajęcia też powinny podlegać ocenie, w kontekście doskonalenia zarówno treści, jak i umiejętności dydaktycznych prowadzącego. W zagranicznych publikacjach temat oceny zajęć oraz efektów kształcenia również jest podnoszony jako obszar wymagający doskonalenia. Oczywiście ściśle powiązany z ewaluacją musi być system wsparcia dla bibliotekarzy-dydaktyków, którzy świadomi swoich niedoskonałości będą mieli szansę na ich poprawę. W tej chwili pytanie, kto w polskim bibliotekarstwie mógłby wspierać rozwój umiejętności i kompetencji czynnych zawodowo bibliotekarzy, pozostaje bez odpowiedzi, a właściwie nasuwa się jedna odpowiedź: bibliotekarze wobec braku formalnego wsparcia często doskonalą się, korzystając ze swoich instytucjonalnych i ponadinstytucjonalnych kontaktów, więzi, przyjaźni.

Dydaktyka biblioteczna, czy stosowniej: dydaktyka prowadzona przez bibliotekarzy i ukierunkowana na proces kształcenia, a także bieżące potrzeby środowiska akademickiego związane z rozwojem nowych trendów w edukacji i nauce wyższej, pozostaje ważnym zadaniem bibliotek akademickich. Przynajmniej do czasu, do kiedy bibliotekarze będą aktywnie uczestniczyć w życiu swojej uczelni, obserwować naukę w Polsce i na świecie, kreować nowe usługi wspierające środowisko akademickie i dbać o utrzymywanie pozytywnych relacji z kadrą nauczycieli akademickich.

Badanie wykazało, że bibliotekarze wspierają proces kształcenia nie tylko podczas prowadzonych zajęć. Realizują na rzecz uczelni wiele przedsięwzięć, włączają się w organizację wydarzeń edukacyjnych, współpracują z kadrą naukową w uczelnianych projektach lokalnych, krajowych i międzynarodowych.

Pomysł na przeprowadzenie badania ilustrującego stan dydaktyki w polskich bibliotekach akademickich zrodził się podczas jednego ze spotkań rady programowej przygotowującej [II Kongres Bi-](#)

bliotek Szkół Wyższych. Zgodnie z planem wyniki zostały zaprezentowane podczas wykładu wprowadzającego do panelu dyskusyjnego „Biblioteka w uczelni – wsparcie dla dydaktyki”. Z perspektywy czasu poświęconego na przygotowanie i przeprowadzenie badania należy zauważyć, że ani autorka badania, projektując kwestionariusz, ani respondenci, odpowiadając (w szczególności na pytania otwarte), nie odnieśli się do zagadnienia sztucznej inteligencji (*artificial intelligence, AI*) w dydaktyce bibliotecznej. Temat ten został poruszony podczas kongresowej dyskusji.

Stan obecny dydaktyki bibliotecznej oraz udział w innych przedsięwzięciach wpisujących się w proces kształcenia w uczelni pozwala stwierdzić, że jest ona faktycznym i oczekiwanym wsparciem uczelni. Jednakże bibliotekarze nieustannie muszą rozwijać swój warsztat pracy, aby móc w przyszłości sprostać wymaganiom dydaktycznym, a także inicjować realizację nowych idei i potrzeb. Niemniej jednak funkcja dydaktyczna bibliotek akademickich i kompetencje kadry specjalistów zatrudnionych w bibliotekach pozostaną ważne dla przyszłości procesu kształcenia w uczelniach. Istotne jest, aby ten obszar działalności bibliotek pozostawał pod opieką bibliotekarzy zaangażowanych we własny rozwój osobisty, rozwój swojej biblioteki i macierzystej uczelni.

Podziękowanie

Autorka składa serdeczne podziękowania dyrektorom 89 bibliotek, którzy wypełnili osobiście ankietę lub zaangażowali do jej wypełnienia kompetentnych bibliotekarzy. Dziękuje również za nadsyłanie wyjaśnień drogą mailową i dobrą komunikację.

Bibliografia:

1. AHARONY, N., JULIEN, H., NADEL-KRITZ, N. (2020). Survey of information literacy instructional practices in academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science* [online]. 52(4), 964–971. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1177/0961000619891762>.
2. AZADBAKHT, E. S. (2021). The Many Faces of Instruction: An Exploration of Academic Librarians' Teaching Personas. *Communications in Information Literacy* [online]. 15(1), 57–74. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1306169>.
3. FAIX, A., DANIELS, T. (2023). Teaching SIFT for Source Evaluation in Asynchronous One-Credit Information Literacy Courses. *portal: Libraries and the Academy* [online]. 23(3), 449–459. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/901563/pdf>.
4. FEEKERY, A. J., CHISHOLM, K., JEFFREY, C., DIESCH, F. (2021). Enhancing students' professional information literacy. *Journal of Information Literacy* [online]. 15(2). [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.11645/15.2.2856>.
5. GRANDY, R. (2019). Investigating the Effectiveness of a Credit-Bearing Information Literacy Course in Reducing Library Anxiety for Adult Learners. *Communications in Information Literacy* [online]. 13(1), 23–42. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2019.13.1.3>.
6. HAMMONS, J. (2020). Teaching the teachers to teach information literacy: A literature review. *The Journal of Academic Librarianship* [online]. 46(5), 102196. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102196>.
7. JULIEN, H., GROSS, M., LATHAM, D. (2018). Survey of Information Literacy Instructional Practices in U.S. Academic Libraries. *College & Research Libraries* [online]. 79(2), 179–199. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.5860/crl.79.2.179>.
8. KOŚCIEWICZ D., ŻMIGRODZKA-RYSZCZYK K., (2023). Rola biblioteki akademickiej we wsparciu edukacji zdalnej – badanie wstępne. W: Chrapczyńska B., Świrad M. (red.). *Funkcjonowanie biblioteki naukowej w zmieniającym się otoczeniu społecznym* [online]. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 83–109. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=121110>.

9. PICKARD, E., STERLING, S. (2022). Information Literacy Instruction in Asynchronous Online Courses: Which Approaches Work Best? *College & Research Libraries* [online]. 83(2), 184. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.5860/crl.83.2.184>.
10. PK podpisała umowę dotyczącą polsko-chińskiej Międzynarodowej Szkoły Inżynierskiej (2021). W: *Politechnika Krakowska* [online]. [Dostęp 13.08.2024]. Dostępny: <https://tiny.pl/p5cd-pbz>.
11. POLKINGHORNE, S., JULIEN, H. (2018). Treading Water: Results from the Longitudinal Study of Information Literacy Instruction in Canadian Academic Libraries. *Canadian Journal of Information and Library Science* [online]. 42(1), 69–93. [Dostęp 9.08.2024]. Dostępny w: <https://www.muse.jhu.edu/article/717388>.
12. SÓJKOWSKA, I. (2021). Kompetencje informacyjne metodą Problem Based Learning. *Biuletyn EBIB* [online]. Nr 2(197). [Dostęp 13.08.2024]. Dostępny w: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/731>.
13. WITEK J., (2018). Akademicka księżnica w otoczeniu społecznym – budowanie relacji poprzez działania public relations. W: M. Kycler, D. Pawelec, B. Warząchowska (red.). *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdziesięciolecie istnienia*. Katowice: Oficyna Wydawnicza Waław Walasek, s. 267–287.
14. Współpraca PK z Tianjin Chengjian University w Chinach wchodzi na nowy poziom (2021). W: *Politechnika Krakowska* [online]. [Dostęp 13.08.2024]. <https://tiny.pl/8wm6kmdy>.